

- определять основную мысль текста и строить самостоятельное высказывание с учетом определенного замысла и коммуникативного намерения;
- собирать и систематизировать материал для создания соответствующего текста, планировать содержание высказывания;
- правильно и осознанно отбирать необходимые языковые средства для оформления высказывания.

Заключение. Понимание механизма порождения высказывания, критериев отбора языковых средств позволяет учителю лучше осмыслить сущность тех умений, которые следует формировать у младших школьников в процессе обучения. Так, сам учитель хорошо должен осознавать лексико-грамматические группы слов, экспрессивные средства всех уровней языка, для того чтобы целенаправленно влиять на деятельность учащихся по составлению текстов.

В результате целенаправленной постоянной работы по формированию умения выбора адекватных языковых средств для высказываний определенных жанров учащиеся научились правильно и осознанно отбирать необходимые языковые средства для оформления высказывания. При составлении текстов, в частности, описательного характера в художественном стиле стали отдавать предпочтение средствам эмоционально-оценочным, старались подобрать нестандартные эпитеты и сравнения, чаще использовали метафору и синонимы.

КАМУНІКАТЫЎНА-МОЎНЫЯ ПРАКТЫКАВАННІ Ў СІСТЭМЕ НАВУЧАННЯ БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

*С.В. Мартынкевіч
Віцебск, ВДУ імя П.М. Машэрава*

Гуманітарная адукацыя на сучасным этапе накіравана на шматбаковае развіццё асобы вучня – фарміраванне ўменняў хутка адаптавацца ў разнастайных сацыяльных сітуацыях, весці паўнаwartасныя стасункі і самастойна вырашаць нестандартныя задачы ў працэсе камунікацыі. Магчымасць у поўнай меры рэалізаваць сябе ў далейшым самастойным жыцці непасрэдна залежыць ад камунікатыўнай кампетэнцыі асобы. Таму найважнейшым кампанентам лінгвістычнай адукацыі з’яўляецца фарміраванне камунікатыўна-моўных уманняў вучняў.

Мэта артыкула – выявіць асаблівасці інавацыйнага кірунку вывучэння моўных паняццяў і фарміравання моўных ведаў і ўменняў як асновы камунікатыўнай кампетэнцыі вучняў. Актуальнасць тлумачыцца неадпаведнасцю заяўленых нарматыўнымі дакументамі (канцэпцыя, адукацыйны стандарт, вучэбная праграма) задач навучання беларускай мове і камунікатыўнага патэнцыялу сродкаў навучання.

Матэрыял і метады. Матэрыяламі для артыкула сталі вынікі эксперыментальнага навучання, дыдактычныя тэксты і метадычныя каментарыі. Метады: аналіз навуковай літаратуры, педагагічны эксперымент, вывучэнне і апрацоўка педагагічнага вопыту і вынікаў вучэбнай дзейнасці вучняў.

Вынікі і іх абмеркаванне. Фарміраванне камунікатыўнай кампетэнцыі вучняў немагчыма без ведання сістэмы мовы – разумення значэнняў слоў і фразеалагізмаў, іх спалучальных магчымасцей і суадноснасці са сферай ужывання. Усведамленне адценняў лексічных і граматычных значэнняў дапамагае выбару з ліку моўных сродкаў, што ўтрымлівае маўленчая памяць, менавіта тых, якія патрэбныя ў пэўнай сітуацыі. Маўленчая дзейнасць можа адбывацца толькі тады, калі чалавек валодае мовай як сістэмай. Мова з’яўляецца своеасаблівым кодам, які забяспечвае камунікатыўны працэс. Таму вывучэнне моўных фактаў і з’яў, якія вызначаюць аснову сістэмы беларускай мовы, неабходна праводзіць з улікам іх камунікатыўнага аспекту.

Як паказалі вынікі аналізу зместу навучання беларускай мове на II ступені агульнай сярэдняй адукацыі, вучэбная праграма традыцыйна скіроўвае на разгляд моўных з’яў і моўнае навучанне без уліку камунікатыўна-функцыянальнага аспекту моўных адзінак.

Метадычны апарат дзейных падручнікаў у большасці выпадкаў не ўтрымлівае заданняў, якія падводзілі б да раскрыцця цеснага ўзаемадзеяння семантыкі, граматычнай формы і кантэксту, не накіроўвае да асэнсавання сутнасці адзінак мовы з пазіцыі іх функцыянавання ў маўленчай сітуацыі. Для фарміравання камунікатыўнай кампетэнцыі неабходна, каб моўныя веды мелі практычную накіраванасць і засвойваліся ў іх маўленча-дзейнаснай інтэрпрэтацыі. Інавацыйны кірунак у засваенні моўных ведаў заключаецца ў выяўленні асаблівасцей функцыянавання моўных адзінак і ўсведамленні іх функцыянальнай ролі маўленні. Таму ў працэсе навучання беларускай мове неабходна да традыцыйнага аб'ёму тэарэтычных звестак дадаваць функцыянальную характарыстыку вывучаемай лінгвістычнай з'явы, засяроджваць увагу вучняў на нарматыўнай значымасці моўнага матэрыялу, які неабходны для забеспячэння зместу маўлення. Камунікатыўна-функцыянальны характар прэзентацыі моўных з'яў павінен скіроўваць да таго, каб вучні свядома выбіралі граматычныя сродкі ў залежнасці ад камунікатыўнай задачы. У такім выпадку базавыя моўныя ўменні будуць забяспечваць маўленчую дзейнасць, бо правільнасць вуснага і пісьмовага выказвання ў адпаведнасці з нормамі беларускай літаратурнай мовы робіць змест маўлення зразумелым, дарэчным і дакладным для ўспрымання. Аднак, каб правільна выбіраць моўныя сродкі ў адпаведнасці з камунікатыўнай сітуацыяй, вучні павінны валодаць звесткамі пра ўмовы маўлення. Маўленчыя паняцці павінны стаць асновай вучэбных дзеянняў, спрыяць іх усведамленню і дапамагаць вучням здзяйсняць самакантроль у час стварэння выказванняў.

Фарміраванне моўных ведаў і ўменняў як асновы камунікатыўнай кампетэнцыі адбываецца праз сістэму **камунікатыўна-моўных практыкаванняў**, накіраваных на:

1) **аналіз** моўных адзінак у тэксце, дзе яны “ўтвараюць сваю маўленчую сістэму, якая падпарадкавана выражэнню пэўных камунікатыўных задач у адпаведнасці з аўтарскай задумай” [1, 34];

2) складанне **лексіка-граматычнага цэнтра**, які ілюструе вывучаемую моўную з'яву, і выяўленне функцыі моўных адзінак у маўленні;

3) уключэнне моўных адзінак – слоў, словазлучэнняў, сказаў – у **выказванне**.

У адпаведнасці з функцыянальна-камунікатыўным кірункам у цэнтры ўвагі знаходзяцца моўныя адзінкі як сродкі выражэння думкі. Праз **моўны аналіз** вучні прыходзяць да асэнсавання сутнасці моўных з'яў з пазіцыі іх камунікатыўнай значымасці, разумення заканамернасцей функцыянавання лексіка-граматычных адзінак у выказваннях розных тыпаў і стыляў маўлення, авалодваюць граматычнай сінаніміяй. Пры гэтым “словы не павінны ператварацца ў абстрактныя дзеясловы, назойнікі, часціцы, а сам аналіз не павінен становіцца самамэтай...” [2, 7]. Разгляд моўных адзінак як сродкаў выражэння думкі ў тэксце адбываецца на аснове наступных заданняў:

- вызначыць асаблівасці ўжывання лексіка-граматычнай адзінкі па вывучаемай тэме;

- выявіць функцыю значымых частак слова ў раскрыцці яго лексічнага значэння

- падабраць да вывучаемых моўных адзінак сінанімічныя граматычныя канструкцыі;

- вызначыць ролю лексіка-граматычных адзінак для дакладнасці, выразнасці, інфармацыйнасці тэксту;

- паназіраць за спосабамі выражэння думкі (разгляд тэксту “пад лінгвістычным мікраскопам” (М.М. Шанскі));

- вызначыць у тэксце моўныя адзінкі, якія перадаюць больш поўную інфармацыю;

- знайсці моўную норму і прадэманстраваць яе ў час чытання тэксту ці ва ўласным выказванні інш.

Выяўленне функцыі моўных адзінак ў маўленні адбываецца з дапамогай **лексіка-граматычнага цэнтра**, які ілюструе вывучаемую з'яву і складаецца з:

1) прыкладаў з тэксту па вывучаемай тэме;

2) слоў, якія могуць выклікаць цяжкасці пры вызначэнні семантыкі;

3) сінтаксічных канструкцый, што дэманструюць асаблівасці граматычнага ладу беларускай мовы.

Лексіка-граматычны цэнтр выкарыстоўваецца як наглядны ці апорны дыдактычны матэрыял і дапамагае вучням асэнсавана засвоіць правіла або актуалізаваць беларускамоўныя маўленчыя мадэлі, неабходныя для стварэння самастойнага выказвання. У выніку фарміруецца ўсведамленне таго, што моўныя сродкі – гэта “інструменты”, пры дапамозе якіх думкі становяцца выказваннямі, а іх правільнае і дакладнае ўжыванне ў вусных і пісьмовых тэкстах грунтуецца на законах мовы.

Правілы функцыянавання моўных сродкаў замацоўваюцца ва ўласным выказванні, якое ствараюць вучні на аснове наступных заданняў:

- даць ацэнку новым для вас звесткам з тэксту;
- знайсці ў тэксце інфармацыю ў адпаведнасці з мэтавай устаноўкай аўтара;
- выявіць пазіцыю аўтара ў тэксце;
- самастойна кампенсаваць недахоп звестак у тэксце, абапіраючыся на ўласны вопыт;
- разгарнуць частку тэксту, дапоўніўшы яе ўласнымі звесткамі;
- разгарнуць тэматычны сказ абзаца.

Заклучэнне. Такім чынам, камунікатыўна-функцыянальная прэзентацыя лінгвістычных ведаў садзейнічае засваенню камунікатыўна значымых адзінак розных моўных узроўняў, дзякуючы якім забяспечваецца правільнасць, дакладнасць, дарэчнасць маўлення ў час зносін. Разам з гэтым вызначаны кірунак дапамагае матываваць розныя віды вучэбнай працы – вучні разумеюць практычную значнасць ведаў і ўменняў, якія яны набываюць пры вывучэнні праграмага матэрыялу. Моўныя веды і ўменніне з’яўляецца самамэтай, а служаць асновай для фарміравання камунікатыўнай кампетэнцыі вучняў, бо адпаведнасць нормам беларускай літаратурнай мовы робіць выказванне зразумелым, забяспечвае дакладнае ўспрыманне інфармацыі ў працэсе маўленчай камунікацыі.

Спіс літаратуры

1. Болотнова, Н.С. Филологический анализ текста : учеб. пособие / Н.С. Болотнова. – 3-е изд. – М. : Флинта: Наука, 2007. – 250 с.
2. Новикова, Л.И. Работа со словом на уроках русского языка / Л.И. Новикова // Русский язык в школе. – 2009. – № 2. – С. 7–11.

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ТИПЫ НАИМЕНОВАНИЙ ВЕЩЕСТВ В КВАНТИТАТИВНЫХ КОНСТРУКЦИЯХ (на материале английского, китайского и русского языков)

*Н.В. Михалькова
Минск, МГЛУ*

Способность человеческого мышления квантифицировать окружающие нас недискретные объекты (вещества) находит свое отражение в языке в виде квантитативной конструкции как прототипического способа языкового выражения квантификации веществ в английском, китайском и русском языках. Структура исследуемых квантитативных конструкций представляет собой наличие двух обязательных компонентов – существительного, обозначающего часть (квантитатив), имеющее формулу словарного толкования «часть (чего-нибудь)», «部分 'bùfen' часть», а part of ‘часть (чего-нибудь)’ и вещественного существительного, например, *стакан воды, слой соломы, кусок золота, плитка шоколада, 一把米 'yī bǎ mǐ' горсть риса, 一包糖 'yī bāo táng' пакет сахара, 一杯茶 'yī bēi chá' чашка чая, 一层漆 'yī céng qī' слой краски, а bowl of rice* и др.

Цель – определить лексико-семантические типы наименований веществ в квантитативных конструкциях.

Материал и методы. Материал исследования составили 7572 квантитативные конструкции в английском, китайском и русском языках.

С целью выявления и определения особенностей средств языкового выражения квантификации веществ в рамках определенных лексико-семантических классов, а также